

مقدمه

همچنین سرمایه اجتماعی لزوماً یک مفهوم ثابت و ایستا به شمار نمی‌آید بلکه در طی زمان و مکان تغییر می‌کند. در حقیقت اشکال آن به‌طور قابل‌توجهی به بینش زمینه‌های اجتماعی و جغرافیایی بستگی دارد (Tonst, 2005:138).

تا چند دهه پیش در اغلب شهرها، محله‌ها از اعتبار نقش و جایگاه ویژه‌ای در نظام روابط و تعاملات اجتماعی برخوردار بودند و اکثر ساکنان نیازهای خود را در محله تأمین می‌کردند (نصیری خلیلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۴). روابط چهره به چهره، احساس تعلق روابط اجتماعی و غیره از ویژگی خاص این محله‌ها بود که اکنون از آن به‌عنوان سرمایه اجتماعی یاد می‌شود. اما چند دهه اخیر با توجه جهانی‌شدن و عصر رابط‌ها جهانی ما شاهد کاهش روابط در این سطح می‌باشیم. شاید یکی از مهم‌ترین کارکردهای محله‌های گذشته کنترل روابط اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرائم بوده که با کاهش رابطه در این سطح این کارکرد مهم کاهش یافته است. سرمایه اجتماعی در سطح محله به روابط اجتماعی که باعث تسهیل مبادلات و به‌تبع آن کسب سود و پرداخت هزینه کم‌تر در سطح فضاهای عمومی محله‌های شهری می‌گردد، توجه دارد (نصیری خلیلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۴).

بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی ایران نشان می‌دهد شاخص سرمایه اجتماعی از ۵۱/۸ در سال ۲۰۰۹ به ۴۵/۲ در سال ۲۰۱۹ کاهش یافته که باعث شده ایران بین کشورهای جهان در سال ۲۰۱۹ رتبه ۱۲۹ را داشته باشد (معبودی و دره-نظری، ۱۴۰۰: ۶۳۴). شهر اردبیل پنج منطقه دارد که منطقه سه به همراه منطقه چهار (منطقه مورد مطالعه این پژوهش)، ساخت‌وسازهای نامتعارف و سکونتگاه‌های غیررسمی را در خود جای داده است. به‌گونه‌ای که در این مناطق تعداد افراد مهاجر چشمگیر می‌باشد. در کل می‌توان گفت که توسعه و رشد فیزیکی شهر بیش‌تر در قسمت جنوب غربی به صورت رسمی و برنامه-ریزی شده منطقه دو) و در قسمت شمال غربی و غرب به صورت غیررسمی خودانگیخته و برنامه‌ریزی نشده (منطقه سه و چهار) می‌باشد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹۷). جمعیت منطقه چهار ۱۰۳۸۳۲ می‌باشد و دارای سه ناحیه شهری و ده محله است. بیش‌ترین جمعیت در بین محله‌های منطقه چهار مربوط به محله چهار با ۱۲۲۷۶ نفر و کم‌ترین جمعیت را محله هشت با ۸۱۲۶ نفر دارا است. همچنین محله هفت با ۱۱۰۸۹۳ بیش‌ترین مساحت و محله نه با ۵۴۱۶۴۵ کم‌ترین مساحت را دارا می‌باشد. بررسی نظر شهروندان درباره سرمایه اجتماعی مهم است و با توجه به اهمیت دیدگاه شهروندان درباره سرمایه اجتماعی؛ پژوهش حاضر به تحلیل فضایی شاخص‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان در منطقه چهار شهر اردبیل می‌پردازد.

شهرها به‌عنوان متراکم‌ترین و بزرگ‌ترین سکونتگاه‌های انسان، شامل طیف بزرگی از فعالیت‌های انسانی است که در محیط فیزیکی و به همین ترتیب در ساختار اجتماعی پس از دوره انقلاب صنعتی، دستخوش تغییراتی بسیاری شده‌اند (بیومر، ۲۰۱۰: ۲-۱). توسعه شهرها بستر رشد رفتارهای انسانی و اجتماعی فراوان و بازتولید پیچیدگی‌های رفتاری شهروندی را با خود به همراه داشته، مجموعه رفتارهای اجتماعی همگرا و سازنده، بسترساز ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی شهرها می‌باشد (خیراندیش، ۱۳۹۷: ۱۶۳).

امروزه در شهرهای مدرن و کلان‌شهرهای عصر جدید از صمیمیت و انس و الفت گذشته خبری نیست و این صمیمیت جای خود را به خیابان‌ها و بزرگراه‌ها و واحدهای تجاری و اداری داده است. شاید بارزترین ویژگی این نوع زندگی شهری از بین رفتن و تضعیف همان چیزی است که در ادبیات امروزی به‌عنوان سرمایه اجتماعی شناخته شده است (رجایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۲).

سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم جدیدی است که در دو دهه اخیر جایگاه برجسته‌ای در مطالعات اقتصادی و اجتماعی پیدا کرده (قیاسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۱) و به یکی از موضوعات قابل توجه صاحب‌نظران مسائل توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تبدیل شده است (مهدوی و عزیز محمدلو، ۱۴۰۰: ۷). به‌طوری‌که در عصر حاضر موضوع سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه محسوب شده است (طاهریان، ۱۴۰۰: ۱۴۰). با نظر به اهمیت محوری سرمایه اجتماعی در بسط و تحکیم توسعه لازم است تا سیاست-گذاران شناخت کاملی از کم و کیف سرمایه اجتماعی در اختیار داشته باشند (قادرزاده، ۱۴۰۰: ۱۰).

در واقع، سرمایه اجتماعی همچنین حلقه گم شده مفاهیم توسعه برای دست یافتن به شاخص‌های کیفیت در زمینه جوامع سالم و پایدار است (صفایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۴) و به جامعه اجازه می‌دهد تا موقعیت راهبردی خود را در شبکه‌ها ایجاد کند تا پایه دارایی، خود را توسعه داده و موقعیت قدرت خود را تقویت کند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴). همچنین زمینه‌ساز همکاری، اعتماد و مشارکت فعال و مثبت در زندگی اجتماعی از جانب افراد است (رجایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۱).

فقدان سرمایه اجتماعی، اثربخشی سایر سرمایه‌ها را در دستیابی به توسعه منتفی می‌کند (بشارتی گیوی، ۱۳۹۶: ۱).

مبانی نظری

چارچوب نظری

سرمایه اجتماعی اولین بار در سال ۱۹۱۶ توسط لیدا جی هانیفن^۱ از دانشگاه ویرجینیای غربی معرفی شد (صادقی شاهدانی و مقصودی، ۱۳۸۹: ۱۴۰) که سرمایه اجتماعی را به‌عنوان یک سرمایه مهم نامشهود در زندگی روزمره مردم است (Ferlander, 2003: 361). پس از وی در دهه ۱۹۵۰ توسط جان سلی^۲، جامعه‌شناس شهری کانادایی و در دهه ۱۹۹۰ با نظریه پردازان مبادله (هومنز^۳) و استاد امور شهری جین جیکوبز^۴ این تفکر را گسترش دادند (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۶: ۵۳۱) و از این اصطلاح برای تأکید بر ارزش‌های جمعی همبستگی غیررسمی در مادر شهرهای مدرن استفاده کردند (Putnam, 2002: 5).

در زمینه شهرسازی، مباحث مربوط به سرمایه اجتماعی باید آغاز آن را با بحث‌های جیکوبز در زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا دانست. زیرا وی سعی دارد انتقاد از دیدگاه‌های مدرن تخلیه فضای شهری برای تبیین نقش و اهمیت سرمایه اجتماعی در حفظ نظافت، نظم و امنیت، برخورد با جرائم شهری و نشاط فضاهای شهری پردازد (هنرور و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۳).

روزالیند ادواردز^۵ (۲۰۰۴) سرمایه اجتماعی به ارزش‌ها و هنجارهایی ربط دارد که روابط اجتماعی و روابط متقابل بین مردم ناشی می‌شود و به‌نوبه خود منبع آن پیوندها و روابط تلقی می‌شود (Edwards, 2004: 81)، در نظر فوکویاما^۶ (۲۰۰۰)، سرمایه اجتماعی مثالی مشخص از هنجار غیررسمی است که همکاری بین دو یا چند نفر را بهبود می‌بخشد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۲۹).

در میان تمام تعاریف، می‌توان استنباط کرد که در ساختار اجتماعی ویژگی‌هایی وجود دارد که تعاملات موجود بین افراد را سازمان‌دهی می‌کند. در واقع روابط اجتماعی تصادفی و موقتی نمی‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تأمین منافع مشترک مورد استفاده قرار گیرند. اما به اعتقاد بوردیو^۷، وقتی این شبکه به شبکه‌ای دائمی تبدیل شود، نهادینه می‌شود و در شکل آن‌ها مردم بازی تکراری خود را انجام می‌دهند؛ یعنی تعاملات روزانه، همکاری و همکاری و این‌ها می‌توانند به‌عنوان یک منبع در اختیار بازیگران

قرار گیرند و به‌عنوان سرمایه استفاده شوند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱).

رابرت پاتنام^۸ سرمایه اجتماعی را بر اساس شکل و نوع گروهی که در آن پدید می‌آید، به دو نوع درون‌گروهی و برون‌گروهی تقسیم می‌کند (خدایاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۸). سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، به روابط اجتماعی اشاره دارد که مبتنی بر شباهت و آشنایی است. این بعد از سرمایه اجتماعی بر منافع شخصی محدود مانند پیوندهای خانواده، همسایگی، روابط دوستی نزدیک (غفاری و اونق، ۱۳۸۵: ۱۶۷) و بر روابط مبتنی بر اعتماد و همکاری میان اعضای یک گروه اشاره می‌کند. در حقیقت منافی که از طریق گروه حاصل می‌شود، تنها برای اعضای گروه و نه دیگران و غریبه‌ها قابل استفاده است. اگر در جامعه سرمایه اجتماعی از نوع درون‌گروهی رواج و گسترش یابد، نه تنها مانع اجرای برنامه‌های توسعه شده، بلکه بی‌اعتمادی و بی‌تعهدی اجتماعی در جامعه بیش‌تر می‌شود و در نهایت با شیوع فردگرایی و گروه‌گرایی، جامعه را با آسیب‌های مختلفی از جمله قانون‌گریزی مواجه خواهد کرد. پاتنام این نوع سرمایه اجتماعی را انحصاری می‌نامد؛ زیرا هویت‌های انحصاری و همگن ایجاد می‌کند (خدایاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۸).

سرمایه اجتماعی برون‌گروهی، به روابط مبتنی بر اعتماد و همکاری میان افراد گروه‌های مختلف در جامعه اشاره می‌کند. پاتنام این نوع سرمایه اجتماعی را فراگیر می‌نامد؛ زیرا موجب هویت‌های کلی‌تر و عمل متقابل می‌شود. در حقیقت در اینجا افراد با دیگرانی از بیرون گروه خود بر اساس منفعت عام و متقابل رفتار می‌کنند. این نوع سرمایه اجتماعی برای توسعه و انسجام اجتماعی در جامعه ضروری است و در فقدان آن فردگرایی و نفع‌طلبی در جامعه رواج یافته و تعهدات جمعی میان افراد کاهش می‌یابد و به‌طور کلی جامعه با نوعی فرسایش سرمایه اجتماعی روبه‌رو می‌شود (خدایاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۹).

سرمایه اجتماعی همچنین با توجه به نقشی که می‌تواند در توسعه ملی داشته باشد، می‌تواند به سرمایه اجتماعی انتسابی و اکتسابی تقسیم شود. این تقسیم‌بندی از نظریه رالف لینتن^۹ الهام گرفته شده است که برای تمایز بین منابعی که پایگاه اجتماعی افراد را تشکیل می‌دهد، پیشنهاد داده است (شکاری، ۱۳۹۵: ۴۱). به گفته لینتن، برخی از دارایی‌ها، امکانات و موقعیت‌هایی که افراد در سلسله‌مراتب اجتماعی طبقاتی یا طبقه‌بندی دارند، نتیجه تلاش خود آن‌ها نیست. بلکه صرفاً حضور آن‌ها در یک وضعیت

1. Lida J. Hanifen
2. John Sally
3. Homans
4. Jane Jacobs
5. Edwards Rosalind
6. Fukuyama
7. Bourdieu

8. Robert Putnam

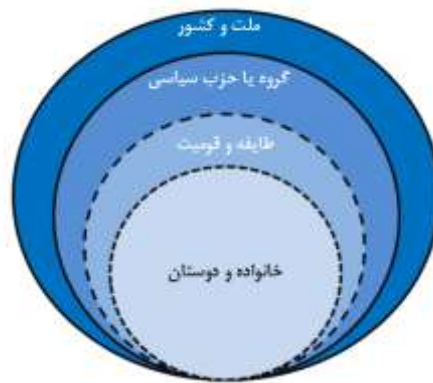
9. Ralph Linton

طبقه‌بندی بیش‌تر برای سطح خرد استفاده می‌شود (شکاری، ۱۳۹۵: ۴۱). بین سرمایه اجتماعی نسبی و کسب شده رابطه معکوس وجود دارد که در شکل ۱ نشان داده شده است (شکاری، ۱۳۹۵: ۴۲).

مدل B: سرمایه اجتماعی اکتسابی (بین گروهی)

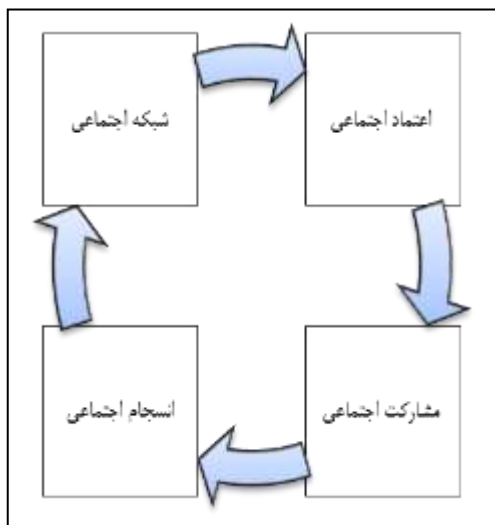
ساختاری است (خانواده، نژاد، مذهب، قومیت، و غیره)، در حالی که برخی از مزایا و امکانات آن به تلاشی اشاره دارد که افراد با توسعه دانش، مهارت، شهرت و جایگاه خود انجام می‌دهند و از روابط اجتماعی برخوردار می‌شوند یا به دست می‌آورند. این

مدل A: سرمایه اجتماعی انتسابی (درون گروهی)

شکل ۱. مدل سرمایه اجتماعی انتسابی و اکتسابی

مأخذ: شکاری، ۱۳۹۵: ۴۲

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

اشتیندل و پانکر^۳ (۲۰۱۶)، تحقیقی با عنوان بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری در سه شهر برلین، هامبورگ و کلن با استفاده از روش پیمایش ارائه دادند. نتایج کار آن‌ها نشان داد که شاخص سرمایه اجتماعی و هر دو بعد شناختی و ساختاری آن و تمامی متغیرهای آن شامل اعتماد، هنجارهای عمومی، مشارکت و انسجام بر توسعه پایدار، تأثیر

می‌توان گفت: استفاده رو به گسترش از واژه سرمایه اجتماعی و بحث در مورد آن در قلمروهای مختلف علوم اجتماعی، اقتصاد و علوم سیاسی، بحث‌های توسعه پایدار و طراحی نظام‌های مربوط به تدوین شاخص‌های اجتماعی توسط سازمان‌های تخصصی جهانی در سال‌های اخیر، حاکی از پذیرش نقش اجتناب‌ناپذیر این نوع سرمایه و لزوم بررسی و اندازه‌گیری آن در کنار سایر انواع سرمایه‌های طبیعی، فیزیکی و انسانی به‌منظور افزایش کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی و تحقق توسعه پایدار در جوامع مختلف است (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۶). امروزه بسیاری از جامعه‌شناسان و برنامه‌ریزان شهری از جمله رابرت مسیرا^۱، شری اشتاین^۲ و غیره معتقدند بهترین و مهم‌ترین راهکار کسب توفیق در طرح‌های توسعه، تمرکززدایی از مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، پایه‌گذاری طرح‌ها بر مبنای مشارکت و جلب اعتماد مردم به‌طور کلی افزایش و گسترش سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن است (ریکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۰). برای سنجش سرمایه اجتماعی در این پژوهش از شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی شامل: اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و شبکه اجتماعی استفاده شد (شکل ۲).

1. Robert Massera

2. Sherry Einstein

3. Stindel & Jancker

برخی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی رابطه دارند. رابطه بالا لزوماً توسعه سرمایه اجتماعی را برای شهرهای کوچک و متوسط تشویق نمی‌کند. این مطالعه رابطه‌های متنوعی بین تراکم و سرمایه اجتماعی در شهرهای کوچک و متوسط و بزرگ با نتایج ثابت در مورد ترکیب کاربری زمین نشان داد.

اکبریان رونیزی و همکاران (۱۳۹۶)، به تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی شهری در شهر استهبان، استان فارس پرداختند. نتایج به دست آمده نشان داد که سرمایه اجتماعی در شهر مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط قرار دارد و در بین مؤلفه‌های انسجام و همبستگی، مشارکت، اعتماد و آگاهی، رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. همچنین نتایج بیانگر آن است که رضایتمندی از کیفیت محیط شهر با میزان ۰/۳۹۲ بیش‌ترین تأثیر را بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی داشته است.

تقی‌پور و همکاران (۱۳۹۷)، به تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در شهر سمنان پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که شاخص‌های آگاهی، اعتماد و مشارکت از سرمایه اجتماعی در شهر سمنان در وضعیت مناسبی قرار ندارد و نبود پاسخگویی، شفافیت، توافق جمعی و قانونمندی در حکمروایی شهری سمنان موجب از بین رفتن اعتماد به مدیریت شهری در کاهش تمایل به مشارکت در طرح‌های شهری شده است.

آزاد و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری در استان مازندران پرداختند. نتایج یافته‌های این تحقیق نشان داد که هر چه میزان سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن افزایش یابد، منجر به بهبود و ارتقای ابعاد و مؤلفه‌های توسعه پایدار شهری می‌گردد.

امیر کافی (۱۳۹۹)، به بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در محله‌های محروم کرمان پرداخت. یافته‌های تحقیق در سطح جمعی (محله) نشان داد، میزان سرمایه اجتماعی ساختاری ساکنان محله‌های محروم از مناطق غیر محروم به‌طور معناداری کم‌تر است. این یافته بیانگر آن است که پیوند ساکنین محله‌های محروم با افرادی که دارای پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالاتری هستند، در مقایسه با ساکنان مناطق غیر محروم، ضعیف‌تر است. علاوه بر این یافته‌ها نشان داد که میزان اعتماد عمومی و سازمانی (سرمایه اجتماعی پل زنده) ساکنان محله‌های محروم در مقایسه با نمونه ملی که همه گروه‌ها و طبقات اجتماعی را در برمی‌گیرد، به شکل معناداری کم‌تر است.

رحمانی و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی نقش پایبندی به فرهنگ شهروندی در میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری شهر اصفهان پرداختند. یافته‌ها نشان داد که بین میزان

قوی و معناداری داشته است.

سولارد و همکاران^۱ (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی سرمایه اجتماعی و برنامه‌ریزی استراتژیک مقصد پرداختند. بهبود مشارکت ذینفعان یک چالش مهم برای برنامه‌ریزی استراتژیک مقصد است. این مطالعه با استفاده از سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک دیدگاه نظری به بررسی پویایی اجتماعی می‌پردازد که برنامه‌ریزی موفق مقصد گردشگری را تسهیل یا مهار می‌کند. با کار با پنج طرح مقصد به‌تازگی تکمیل شده (سه ایالت کشور آمریکا، یک ایالت استرالیا و یک کشور اقیانوسیه)، مصاحبه‌های عمیق با ۷۴ سهامدار ابعاد اعتماد، روابط متقابل و همکاری در زمینه‌های سرمایه اجتماعی رابطه دهنده و پیونددهنده را بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان‌دهنده آن است که حمایت ذی‌نفعان از طرح‌های استراتژیک مقصد با تشدید سرمایه اجتماعی رابطه دهنده و پیوندی افزایش خواهد یافت. توصیه‌هایی هم برای فرایندهای برنامه‌ریزی استراتژیک مقصد و هم برای چگونگی اجرای بهتر برنامه‌های استراتژیک ارائه شده است.

ورد و همکاران^۲ (۲۰۲۱)، به بررسی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در میان سالمندان شهری و روستایی پرداختند. طبق نتایج مطالعه آن‌ها انسجام اجتماعی با کیفیت زندگی شرکت‌کنندگان شهری رابطه داشت. در حالی که زوال اجتماعی برای کیفیت زندگی شرکت‌کنندگان شهری و روستایی مهم بود. محدودیت‌های عملکردی، علائم افسردگی و تنهایی نیز با کیفیت زندگی ضعیف‌تر رابطه داشتند. سرمایه اجتماعی و محیط اجتماعی-اقتصادی مستقل از سایر عوامل بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد. آن‌ها نشان دادند که رابطه بین محیط اجتماعی و کیفیت زندگی بین جمعیت روستایی و شهری متفاوت است. در حالی که فروپاشی اجتماعی در هر دو محیط مهم بود، انسجام اجتماعی تنها با کیفیت زندگی در میان ساکنان شهری رابطه داشت و سطوح بالاتر محرومیت در سطح منطقه با کیفیت زندگی پایین‌تر در میان ساکنان روستایی رابطه داشت.

مزایانه و همکاران^۳ (۲۰۲۲)، به مطالعه سرمایه اجتماعی در مقابل بی‌هویتی، فرم شهری سه‌بعدی و توسعه سرمایه اجتماعی در شهرهای اندونزی پرداختند. این مطالعه به‌طور مداوم یک نتیجه متناقض را نشان داد که بر اساس آن تراکم مسکونی بیش‌تر با چندین عامل سرمایه اجتماعی رابطه منفی دارد. با کمال تعجب، مناطق خرده‌فروشی بیش‌تر در شهرها با

1. Souldard et al
2. Ward et al
3. Muzayanah et al

شهر اردبیل (به تفکیک محله‌ها) صورت نگرفته است. همچنین مقطع زمانی جدید پژوهش حاضر (سال ۱۴۰۰)، استفاده از سه آزمون آماری و توزیع فضایی سرمایه اجتماعی به تفکیک شاخص‌ها با استفاده نقشه در محیط نرم‌افزار GIS، تفاوت‌های این پژوهش نسبت پژوهش‌های دیگر می‌باشد.

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به لحاظ روش انجام توصیفی - پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری آن ساکنان منطقه چهار شهر اردبیل در سال ۱۴۰۰ می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران، ۳۸۵ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب گردید. همچنین برای انتخاب نمونه در محله‌ها نیز از روش طبقه‌بندی استفاده شده است (جدول ۱) جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته بر اساس چارچوب نظری برای شاخص‌های سرمایه اجتماعی شامل چهار شاخص اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و شبکه اجتماعی استفاده شد و پایایی ابزار با ضریب آلفای ۰/۸۲ تأیید گردید. در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS (آزمون‌های: تی تک نمونه‌ای، فریدمن و کروسکال والیس) و نرم‌افزار GIS استفاده شده است.

کل پابندی به فرهنگ شهروندی (۰/۳۳) و تمامی ابعاد آن یعنی مسئولیت‌پذیری اجتماعی (۰/۳۴)، گرایش به پیروی از قانون (۰/۳۴)، مشارکت اجتماعی (۰/۴۰) و عام‌گرایی (۰/۲۸) با میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری رابطه معنادار، مستقیم و مثبت وجود دارد. نتایج به دست آمده از مدل معادله ساختاری (Smart PLS) نیز نشان داد که پابندی به فرهنگ شهروندی بر سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری تأثیر متوسط داشته (۰/۵۳) و متغیر پابندی به فرهنگ شهروندی در مجموع (۰/۲۸) از واریانس متغیر سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری را تبیین می‌کند.

صفرعلی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)، بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر اهواز پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد میزان سرمایه اجتماعی و وضعیت توسعه پایدار شهری در بین مناطق شهر اهواز متفاوت می‌باشد به طوری که بین سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر اهواز رابطه معنادار و مثبت برقرار است. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی بالا در بین شهروندان شهر اهواز وسیله‌ای برای افزایش توسعه پایدار شهری و ابعاد ساختاری شهر اعم از اقتصاد، اجتماع، نهادها، فضا و محیط‌زیست است.

نوآوری این پژوهش نسبت به پژوهش‌های دیگر، این است که تاکنون پژوهش درباره سرمایه اجتماعی در منطقه چهار

جدول ۱. حجم نمونه در محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل

حجم نمونه	محله‌های منطقه چهار
۴۴	محله یک
۴۵	محله دو
۳۲	محله سه
۴۶	محله چهار
۲۸	محله پنج
۴۱	محله شش
۳۹	محله هفت
۳۰	محله هشت
۳۹	محله نه
۳۱	محله ده

قدمت بسیار است. امروزه بخش زیادی از آن فرسوده بوده و اکثر افراد بومی اردبیل در آن سکونت دارند. منطقه دو هم اکثراً تازه‌ساخت می‌باشد. بیش‌تر ساخت‌وسازهای این منطقه از سال ۱۳۷۰ به بعد است و تعداد مهاجران در این منطقه بیش‌تر از مناطق دیگر می‌باشد. منطقه سه هم از قدیمی‌ترین بخش‌های شهر است که به همراه منطقه چهار (منطقه مورد مطالعه در

محدوده مورد مطالعه

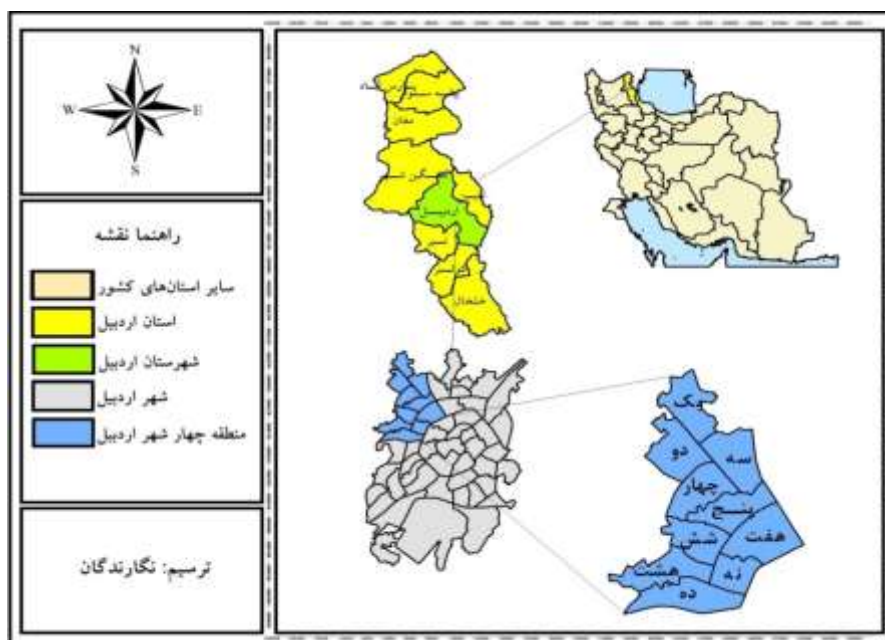
جمعیت شهر اردبیل مطابق سرشماری ۱۳۸۵، ۴۱۸۲۶۲ نفر بوده، در حالی که در سال ۱۳۹۵ جمعیت آن به ۵۲۹۳۷۴ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). بر اساس تقسیمات کالبدی، شهر اردبیل دارای پنج منطقه و پانزده ناحیه شهری است. منطقه مرکزی شهر (منطقه یک) که دارای

برنامه‌ریزی نشده (منطقه سه و چهار) می‌باشد. منطقه پنج نیز بخشی از آن تازه‌ساخت و بخش دیگر آن هم حاشیه‌نشین و روستای ادغامی به شهر می‌باشد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹۷). منطقه چهار دارای سه ناحیه شهری و ده محله می‌باشد، جدول ۲، جمعیت و مساحت هر یک از محله‌ها را نشان می‌دهد و شکل ۳، موقعیت منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهد

این پژوهش) ساخت‌وسازهای نامتعارف و سکونتگاه‌های غیررسمی را در خود جای داده است. به‌گونه‌ای که در این مناطق تعداد افراد مهاجر چشمگیر می‌باشد. در کل می‌توان گفت که توسعه و رشد فیزیکی شهر بیش‌تر در قسمت جنوب غربی به صورت رسمی و برنامه‌ریزی شده منطقه دو) و در قسمت شمال غربی و غرب به صورت غیررسمی خودانگیخته و

جدول ۲. جمعیت محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل

مساحت	جمعیت	محله‌های منطقه چهار
۸۶.۴۵۵۸	۱۱۷۸۱	محله یک
۹۰.۴۶۷۶	۱۲۳۱۱	محله دو
۹۲.۵۷۹۳	۸۷۳۸	محله سه
۸۱.۵۵۳۳	۱۲۲۷۶	محله چهار
۸۰.۴۲۵۶	۱۰۰۸۴	محله پنج
۷۳.۵۶۳۵	۱۱۱۳۰	محله شش
۱۱۰.۱۹۳	۱۰۵۸۵	محله هفت
۸۷.۷۱۱۹۷	۸۱۲۶	محله هشت
۵۴.۱۶۴۵	۱۰۵۷۷	محله نه
۱۰۰.۰۰۶	۸۳۲۴	محله ده

شکل ۳. موقعیت جغرافیایی منطقه چهار شهر اردبیل در استان و کشور

مأخذ نقشه پایه: شهرداری اردبیل

سنی ۲۱-۴۰ ساله، ۱۴۸ نفر (۳۸/۴ درصد) قرار دارند و کم‌ترین تعداد افراد پاسخ‌دهنده در گروه سنی ۵۶ سال به بالا با ۵۰ نفر (۱۳ درصد) هستند. افراد با شغل آزاد با تعداد ۱۳۴ نفر (۳۴/۸ درصد) بیش‌ترین فراوانی را دارند و افراد دانشجو با تعداد ۴۰ نفر (۱۰/۴ درصد) کم‌ترین فراوانی را دارا می‌باشند. بر اساس

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد: از مجموع ۳۸۵ پرسشنامه که توسط شهروندان منطقه چهار پر شده است، ۲۳۷ نفر (۶۱/۶ درصد) پاسخگویان مرد و ۱۴۸ نفر (۳۸/۴ درصد) آن‌ها زن بودند و بیش‌ترین تعداد افراد پاسخ‌دهنده به پرسشنامه در گروه

باشد ($p < 0.05$) می‌توان نتیجه گرفت که میزان آن شاخص در نمونه بیش‌تر از مقدار متوسط بوده و وضعیت منطقه در آن تا حدی مقبولیت دارد و چنانچه مقدار کم‌تر از ۳ باشد میزان آن مؤلفه در نمونه کم‌تر از مقدار متوسط بوده و وضعیت منطقه در آن متغیر نامطلوب و ضعیف است و بیانگر استاندارد نبودن یا برقرار نبودن در حد استانداردها از دیدگاه شهروندان منطقه چهار است. این میزان برای شاخص اعتماد اجتماعی برابر با ۳/۴۱، در شاخص مشارکت اجتماعی برابر با ۳/۲۶، در شاخص انسجام اجتماعی برابر با ۳/۲۱ و در شاخص شبکه اجتماعی برابر با ۳/۱۹ که برحسب نتایج آماری، به‌طور معنادار بیش‌تر از معیار میانگین (۳) است و در سطح ۰/۹۵ تفاوت معناداری وجود دارد جدول ۳ و شکل ۴.

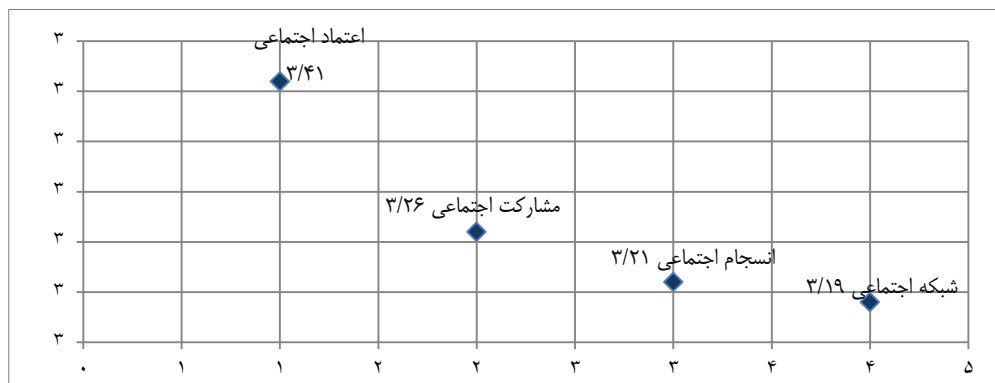
تحصیلات و میزان سواد نمونه‌های تحقیق در چهار گروه قرار گرفتند: ۵۰ نفر (۱۳ درصد) زیردیپلم، ۸۸ نفر (۲۲/۸ درصد) دیپلم، ۱۵۴ نفر (۴۰ درصد) کاردانی و کارشناسی و ۹۳ نفر (۲۴/۲ درصد) ارشد به بالا می‌باشند. همچنین ۲۱۰ نفر با سابقه بیش‌تر از ۱۵ سال سکونت در محله بیش‌ترین میزان فراوانی و ۵۴ نفر با سابقه کم‌تر از ۵ سال کم‌ترین میزان فراوانی را دارند.

مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظر شهروندان

با در نظر گرفتن دامنه طیفی از شاخص‌های فعلی که بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ در نوسان است مقدار میانگین (۳) که به‌عنوان مطلوبیت عددی در نظر گرفته شده است. چنانچه مقدار هر کدام از شاخص‌ها به‌طور معنی‌داری بیش‌تر از مقدار ۳

جدول ۳. آزمون تی تک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین‌ها با معیار میانگین ۳

نام ابعاد	میانگین	سطح معناداری	آماره آزمون t	فاصله اطمینان ۹۵%
اعتماد اجتماعی	۳/۴۱	۰/۰۰۰	۱۶/۲۲	حد پائین ۰/۳۶۸۲ حد بالا ۰/۴۶۹۷
مشارکت اجتماعی	۳/۲۶	۰/۰۰۰	۱۲/۸۱	۰/۳۰۴۶ ۰/۲۲۳۶
انسجام اجتماعی	۳/۲۱	۰/۰۰۰	۹/۳۶	۰/۱۶۷۴ ۰/۲۵۶۴
شبکه اجتماعی	۳/۱۹	۰/۰۰۰	۷/۵۲	۰/۱۴۱۰ ۰/۲۴۰۸

شکل ۴. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

خویشاوندان با ۳/۹۸، میزان اعتماد به اهالی محله ۳/۷۴، میزان اعتماد مردم به دوستان ۳/۶۸، میزان اعتماد به همسایگان ۳/۶۷، میزان اطمینان از رعایت اخلاق شهروندی ۳/۶۳ و میزان اعتماد به همشهریان ۳/۶۱ در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص اعتماد اجتماعی از نظر شهروندان

جدول ۴ وضعیت رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص اعتماد از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. بالاترین رتبه میانگین مؤلفه میزان اعتماد به اعضای خانواده با ۵/۶۹ در رتبه اول است. بعد از آن مؤلفه‌های میزان اعتماد به فامیل و

جدول ۴. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص اعتماد اجتماعی

رتبه	رتبه میانگین	تعداد	گویه‌ها
۱	۵/۶۹	۳۸۵	میزان اعتماد به اعضای خانواده
۲	۳/۹۸	۳۸۵	میزان اعتماد به فامیل و خویشاوندان
۴	۳/۶۸	۳۸۵	میزان اعتماد مردم به دوستان
۵	۳/۶۷	۳۸۵	میزان اعتماد به همسایگان
۷	۳/۶۱	۳۸۵	میزان اعتماد به همشهریان
۳	۳/۷۴	۳۸۵	میزان اعتماد به اهالی محله
۶	۳/۶۳	۳۸۵	میزان اطمینان از رعایت اخلاق شهروندی

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد مقدار، کای اسکوتر محاسبه شده به میزان ۳۵۳/۱۲۶ با درجه آزادی ۶ در سطح معناداری ۰/۰۰۰ معنادار می‌باشد. به این معنا که بین مؤلفه‌های شاخص اعتماد اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد و رتبه و در نتیجه وضعیت این مؤلفه‌ها با یکدیگر متفاوت می‌باشد جدول ۵.

جدول ۵. معنی‌داری آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص اعتماد

تعداد	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	۳۵۳/۱۲۶	۶	۰/۰۰۰

تمایل به همکاری با شورای محله، میزان مشارکت در رفع مشکلات محله، آمادگی جهت مشارکت بدون دریافت دستمزد، میزان شرکت در برنامه‌های تفریحی فرهنگی، میزان مشارکت در کارهای گروهی مربوط به محله خود، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی و میزان مشارکت در مراسم و مناسبات اجتماعی در محله در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص مشارکت اجتماعی از نظر شهروندان

جدول ۶، اولویت مؤلفه‌های شاخص مشارکت اجتماعی از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه میزان تمایل به کمک به افراد نیازمند ۵/۸۶ به خود اختصاص داده است. بعد از آن مؤلفه‌های مشارکت در حفظ و سالم‌سازی محیط محله‌های شهری، میزان

جدول ۶. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص مشارکت اجتماعی

رتبه	رتبه میانگین	تعداد	گویه‌ها
۹	۴/۴۶	۳۸۵	میزان مشارکت در مراسم و مناسبات اجتماعی در محله
۷	۴/۸۲	۳۸۵	میزان مشارکت در کارهای گروهی مربوط به محله خود
۴	۴/۹۴	۳۸۵	میزان مشارکت در رفع مشکلات محله
۱	۵/۸۶	۳۸۵	میزان تمایل به کمک به افراد نیازمند
۵	۴/۸۷	۳۸۵	آمادگی جهت مشارکت بدون دریافت دستمزد
۶	۴/۸۴	۳۸۵	میزان شرکت در برنامه‌های تفریحی فرهنگی
۸	۴/۶۷	۳۸۵	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی
۳	۵/۱۵	۳۸۵	میزان تمایل به همکاری با شورای محله
۲	۵/۴۰	۳۸۵	مشارکت در حفظ و سالم‌سازی محیط محله‌های شهری

شاخص مشارکت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد و رتبه و در نتیجه وضعیت این مؤلفه‌ها با یکدیگر متفاوت می‌باشد (جدول ۷).

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار کای اسکوتر محاسبه شده به میزان ۸۷/۴۸۱ با درجه آزادی ۸ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار می‌باشد. بدین معنی بین مؤلفه‌های

جدول ۷. معنی‌داری آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص مشارکت اجتماعی

تعداد	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	۸۷/۴۸۱	۸	۰/۰۰۰

عدم انحراف اجتماعی و ناهنجاری‌ها در محله زندگی، تا چه میزان از هم‌محله‌ایان برای شرکت در رفع مشکلات محله دعوت کرده‌اید، عدم تغییر ارزش‌های مشترک طی زمان، رابطه صمیمی بین خانواده ما و همسایه‌هایمان، در صورت بروز مشکلی در محله، آن را با همسایه‌هایمان در میان می‌گذاریم، میزان گردهمایی و جلسات در محله‌های شهر، در انجام برخی کارها از همسایگان خود مشورت می‌گیریم و تمایل به کمک به همسایگان جهت کارهای روزمره در محله در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص انسجام اجتماعی از نظر شهروندان

جدول ۸، وضعیت رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص انسجام اجتماعی از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. مقایسه رتبه میانگین‌ها نشان می‌دهد که بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه معمولاً در صورت وجود مشکلی در همسایه، برای رفع آن به کمک آن‌ها می‌رویم ۷/۲۶ در رتبه اول قرار دارد. بعد از آن افزایش میزان همدلی میان اهالی محله‌های شهری، عدم درگیر و نزاع بین اهالی، انجام وظایف اجتماعی،

جدول ۸. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص انسجام اجتماعی

رتبه	رتبه میانگین	تعداد	گویه‌ها
۱۰	۶/۱۶	۳۸۵	میزان گردهمایی و جلسات در محله‌های شهر
۷	۶/۳۱	۳۸۵	عدم تغییر ارزش‌های مشترک طی زمان
۱۲	۵/۹۵	۳۸۵	تمایل به کمک به همسایگان جهت کارهای روزمره
۸	۶/۲۸	۳۸۵	رابطه صمیمی بین خانواده ما و همسایه‌هایمان
۹	۶/۱۹	۳۸۵	در صورت بروز مشکلی در محله، آن را با همسایه‌هایمان در میان می‌گذاریم
۴	۶/۷۴	۳۸۵	انجام وظایف اجتماعی
۱	۷/۲۶	۳۸۵	معمولاً در صورت وجود مشکلی در همسایه، برای رفع آن به کمک آن‌ها می‌رویم.
۵	۶/۶۷	۳۸۵	عدم انحراف اجتماعی و ناهنجاری‌ها در محله زندگی
۳	۶/۸۲	۳۸۵	عدم درگیر و نزاع بین اهالی
۶	۶/۶۵	۳۸۵	تا چه میزان از هم‌محله‌ایان برای شرکت در رفع مشکلات محله دعوت کرده‌اید
۲	۶/۸۹	۳۸۵	افزایش میزان همدلی میان اهالی محله‌های شهری
۱۱	۶/۰۷	۳۸۵	در انجام برخی کارها از همسایگان خود مشورت می‌گیریم.

شاخص انسجام اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد و رتبه و در نتیجه وضعیت این مؤلفه‌ها با یکدیگر متفاوت می‌باشد (جدول ۹).

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار کای اسکوئر محاسبه شده به میزان ۶۰/۱۰۵ با درجه آزادی ۱۱ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است. به این معنا که بین مؤلفه‌های

جدول ۹. نتایج آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی مؤلفه‌های شاخص انسجام اجتماعی

تعداد	کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	۶۰/۱۰۵	۱۱	۰/۰۰۰

و کلاس‌های غیردرسی، تعریف کارهای روزانه برای اعضای خانواده، گسترش کمک‌های مالی به خویشاوندان، اگر احتیاج به مساعدت مالی داشته باشید، دوستان و اطرافیان شما کمک می‌کنند؟ آیا مشکلاتتان را با دوستان و اطرافیان در میان می‌گذارید؟ آیا با دوستان و اطرافیان در مورد مشکلات محله‌تان مشورت می‌کنید؟ تقویت همکاری‌های متقابل در جهت رفع نیازهای مشترک و تا چه حد افرادی در اطرافتان هستند که با آن‌ها به خرید یا تفریح می‌روید؟ در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص شبکه اجتماعی از نظر شهروندان

جدول ۱۰، اولویت مؤلفه‌های شاخص شبکه اجتماعی از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. مقایسه رتبه میانگین‌ها نشان می‌دهد که بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه رابطه دوستانه با اعضای خانواده با ۹/۰۶ دارد. بعد از آن مؤلفه‌های تا چه حد می‌توانید با دوستان و اطرافیان در دل کنید؟ در اطراف شما افرادی وجود دارند که شما با آن‌ها رابطه صمیمانه‌ای داشته باشید؟ آیا دوستان با افرادی در اطرافتان وجود دارند که به شما آرامش دهند؟ حضور در مسابقات ورزشی

جدول ۱۰. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های شبکه اجتماعی

رتبه	رتبه میانگین	تعداد	گویه‌ها
۱	۹/۰۶	۳۸۵	رابطه دوستانه با اعضای خانواده
۹	۶/۰۵	۳۸۵	آیا مشکلاتتان را با دوستان و اطرافیان در میان می‌گذارید؟
۳	۶/۷۹	۳۸۵	در اطراف شما افرادی وجود دارند که شما با آن‌ها رابطه صمیمانه‌ای داشته باشید؟
۱۰	۵/۹۳	۳۸۵	آیا با دوستان و اطرافیان در مورد مشکلات محله‌تان مشورت می‌کنید؟
۴	۶/۵۶	۳۸۵	آیا دوستان با افرادی در اطرافتان وجود دارند که به شما آرامش دهند؟
۸	۶/۰۷	۳۸۵	اگر احتیاج به مساعدت مالی داشته باشید. دوستان و اطرافیان‌تان به شما کمک می‌کنند؟
۲	۶/۸۹	۳۸۵	تا چه حد می‌توانید با دوستان و اطرافیان‌تان درد دل کنید؟
۶	۶/۲۹	۳۸۵	تعریف کارهای روزانه برای اعضای خانواده
۷	۶/۱۰	۳۸۵	گسترش کمک‌های مالی به خویشاوندان
۱۱	۵/۹۲	۳۸۵	تقویت همکاری‌های متقابل در جهت رفع نیازهای مشترک
۱۲	۵/۹۰	۳۸۵	تا چه حد افرادی در اطرافتان هستند که با آن‌ها به خرید یا تفریح می‌رود
۵	۶/۴۵	۳۸۵	حضور در مسابقات ورزشی و کلاس‌های غیردرسی

شبکه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد و رتبه و در نتیجه وضعیت این مؤلفه‌ها با یکدیگر متفاوت می‌باشد جدول ۱۱.

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد مقدار کای اسکور محاسبه شده به میزان ۲۹۵/۲۲۱ با درجه آزادی ۱۱ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار می‌باشد. به این معنا بین مؤلفه‌های شاخص

جدول ۱۱. نتایج آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی مؤلفه‌های شبکه اجتماعی

تعداد	کای اسکور	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	۲۹۵/۲۲۱	۱۱	۰/۰۰۰

رتبه میانگین‌ها نشان می‌دهد که بالاترین رتبه میانگین را شاخص اعتماد با ۲/۹۳ دارد. بعد از آن شاخص‌های مشارکت اجتماعی با ۲/۵۲، انسجام اجتماعی با ۲/۲۸ و شبکه اجتماعی با ۲/۲۷ در اولویت‌های بعدی قرار دارند (شکل ۵).

رتبه‌بندی شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظر شهروندان

جدول ۱۲، وضعیت شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظر شهروندان را بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. مقایسه

جدول ۱۲. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌های سرمایه اجتماعی

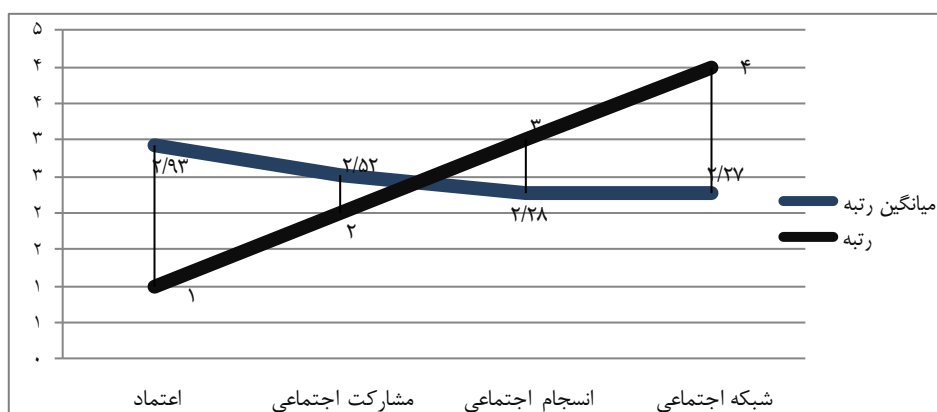
رتبه	رتبه میانگین	تعداد	شاخص
۱	۲/۹۳	۳۸۵	اعتماد اجتماعی
۲	۲/۵۲	۳۸۵	مشارکت اجتماعی
۳	۲/۲۸	۳۸۵	انسجام اجتماعی
۳	۲/۲۷	۳۸۵	شبکه اجتماعی

سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد و رتبه و در نتیجه وضعیت این شاخص‌ها با یکدیگر متفاوت است جدول ۱۳.

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار کای اسکور محاسبه شده به میزان ۶۷/۳۹۱ با درجه آزادی ۳ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار می‌باشد. به این معنا بین شاخص‌های

جدول ۱۳. نتایج آزمون فریدمن در خصوص اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه اجتماعی

تعداد	کای اسکور	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۸۵	۶۷/۳۹۱	۳	۰/۰۰۰

شکل ۵. نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌های سرمایه اجتماعی در منطقه چهار شهر اردبیل

محلّه‌ها دارند (جدول ۱۴ و شکل ۷).

از لحاظ شاخص انسجام اجتماعی با سطح معناداری ۰/۰۰۰ محلّه‌ها تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰/۰۵ درصد با هم دارند و منطقه سه با رتبه میانگین ۲۴۰/۹۷ وضعیت بهتر و منطقه پنج با رتبه میانگین ۱۳۵/۹۶ در رتبه آخر وضعیت پایین‌تری نسبت به سایر محلّه‌ها دارند (جدول ۱۴ و شکل ۸).

از لحاظ شاخص شبکه اجتماعی با سطح معناداری ۰/۰۲۵ محلّه‌های تفاوت معناداری با هم دارند و محلّه نه با رتبه میانگین ۲۳۴/۱ وضعیت بهتر و محلّه هشت با رتبه میانگین ۱۴۸/۴۰ در رتبه آخر و وضعیت پایین‌تری نسبت به سایر محلّه‌ها دارند (جدول ۱۴ و شکل ۹).

از لحاظ کل شاخص‌ها با سطح معناداری ۰/۰۰۷ محلّه‌ها تفاوت معناداری با هم دارند و محلّه سه با رتبه میانگین ۲۳۳/۴۱ وضعیت بهتر و محلّه هشت با رتبه میانگین ۱۵۱/۵۲ در رتبه آخر و وضعیت پایین‌تری نسبت به سایر محلّه‌ها دارند (جدول ۱۴ و شکل ۱۰).

رتبه‌بندی محلّه‌های ده‌گانه منطقه چهار به تفکیک شاخص‌های سرمایه اجتماعی

برای بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در محلّه‌های ده‌گانه منطقه چهار شهر اردبیل از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است.

نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس نشان داد: که محلّه‌ها از نظر شاخص اعتماد اجتماعی با سطح معناداری ۰/۰۰۵ محلّه‌ها تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰/۰۰۵ با هم دارند. چنانچه در این شاخص محلّه پنج با رتبه میانگین ۲۴۷/۶۶ در رتبه اول وضعیت بهتری نسبت به سایر مناطق دارند و محلّه ده با رتبه میانگین ۱۳۹/۹۲ در رتبه آخر قرار دارد (جدول ۱۴ و شکل ۶).

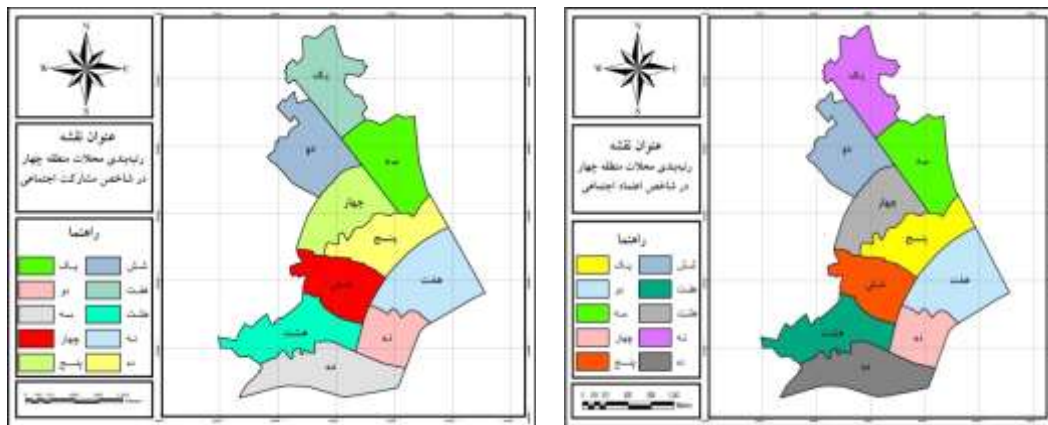
از نظر شاخص مشارکت اجتماعی با سطح معناداری ۰/۰۰۷ محلّه‌ها تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰/۰۵ با هم دارند و محلّه سه با رتبه میانگین ۲۴۶/۰۶ وضعیت بهتری نسبت به سایر مناطق دارند و محلّه پنج با رتبه میانگین ۱۴۲/۰۵ در رتبه آخر و وضعیت پایین‌تری نسبت به سایر

جدول ۱۴- الف. اختلاف معنادار محلّه‌های ده‌گانه منطقه چهار شهر اردبیل از نظر شاخص‌های سرمایه اجتماعی

شاخص‌ها	محلّه‌ها	فراوانی	رتبه میانگین	رتبه	کروسکال والیس	درجه آزادی	سطح معناداری
	محلّه یک	۴۴	۱۵۹/۷۴	۹			
	محلّه دو	۴۵	۱۹۴/۰۱	۶			
	محلّه سه	۳۲	۲۰۹/۲۷	۳			
	محلّه چهار	۴۵	۱۷۷/۵۳	۸	۲۳/۸۱۷	۹	۰/۰۰۵
اعتماد اجتماعی	محلّه پنج	۳۸	۲۴۷/۶۶	۱			

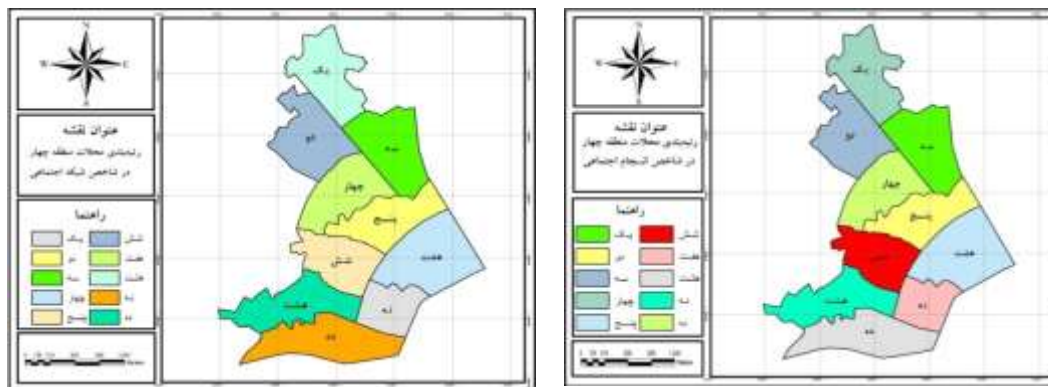
جدول ۱۴ - ب. اختلاف معنادار محله‌های ده‌گانه منطقه چهار شهر اردبیل از نظر شاخص‌های سرمایه اجتماعی

شاخص‌ها	محله‌ها	فراوانی	رتبه میانگین	رتبه	کروسکال والیس	درجه آزادی	سطح معناداری
مشارکت اجتماعی	محله شش	۴۲	۱۹۶/۳۱	۵	۲۲/۷۴۸	۹	۰/۰۰۷
	محله هفت	۳۹	۲۱۵/۳۷	۲			
	محله هشت	۳۰	۱۸۷/۸۳	۷			
	محله نه	۳۹	۲۰۰/۸۳	۴			
	محله ده	۳۱	۱۳۹/۹۲	۱۰			
	محله یک	۴۴	۱۹۷/۱۵	۷			
	محله دو	۴۵	۱۹۸/۰۹	۶			
	محله سه	۳۲	۲۴۶/۰۶	۱			
	محله چهار	۴۵	۲۰۲/۲۳	۵			
	محله پنج	۳۸	۱۴۲/۰۵	۱۰			
انسجام اجتماعی	محله شش	۴۲	۲۰۲/۶۵	۴	۳۲/۷۲۳	۹	۰/۰۰۰
	محله هفت	۳۹	۱۵۴/۷۹	۹			
	محله هشت	۳۰	۱۷۴/۷۸	۸			
	محله نه	۳۹	۲۰۸/۰۹	۲			
	محله ده	۳۱	۲۰۴/۸۲	۳			
	محله یک	۴۴	۲۰۴/۰۵	۴			
	محله دو	۴۵	۲۱۵/۵۱	۳			
	محله سه	۳۲	۲۴۰/۹۷	۱			
	محله چهار	۴۵	۱۳۵/۹۶	۱۰			
	محله پنج	۳۸	۲۳۲/۲۹	۲			
شبکه اجتماعی	محله شش	۴۲	۱۹۲/۳۸	۶	۱۸/۹۷۳	۹	۰/۰۲۵
	محله هفت	۳۹	۲۰۰/۲۷	۵			
	محله هشت	۳۰	۱۳۸/۴۵	۹			
	محله نه	۳۹	۱۸۴/۱۸	۷			
	محله ده	۳۱	۱۸۴/۰۰	۸			
	محله یک	۴۴	۱۸۳/۵۹	۸			
	محله دو	۴۵	۱۹۰/۳۰	۶			
	محله سه	۳۲	۲۰۳/۵۲	۳			
	محله چهار	۴۵	۱۸۶/۷۴	۷			
	محله پنج	۳۸	۲۲۸/۶۴	۲			
کل شاخص‌ها	محله شش	۴۲	۱۹۲/۴۸	۵	۲۲/۸۳۸	۹	۰/۰۰۷
	محله هفت	۳۹	۱۹۶/۳۸	۴			
	محله هشت	۳۰	۱۴۸/۴۰	۱۰			
	محله نه	۳۹	۲۳۴/۱۰	۱			
	محله ده	۳۱	۱۵۲/۷۱	۹			
	محله یک	۴۴	۱۸۷/۴۲	۷			
	محله دو	۴۵	۱۹۶/۹۲	۵			
	محله سه	۳۲	۲۳۳/۴۱	۱			
	محله چهار	۴۵	۱۶۴/۰۸	۸			
	محله پنج	۳۸	۲۳۱/۷۸	۲			
محله شش	۴۲	۲۰۰/۰۲	۴				
محله هفت	۳۹	۱۸۸/۱۸	۶				
محله هشت	۳۰	۱۵۱/۵۲	۱۰				
محله نه	۳۹	۲۱۹/۱۰	۳				
محله ده	۳۱	۱۵۱/۸۲	۹				

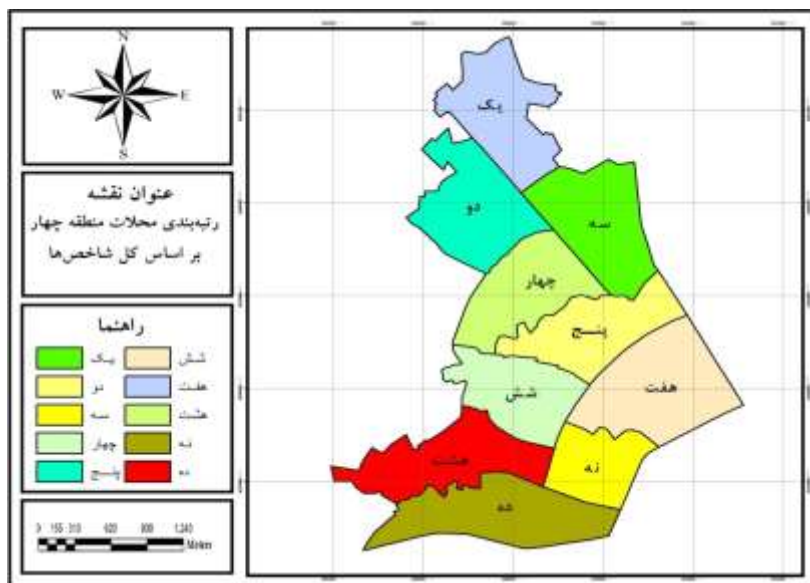
شکل ۷. رتبه‌بندی محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل بر اساس شاخص مشارکت اجتماعی

شکل ۶. رتبه‌بندی محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل بر اساس شاخص اعتماد اجتماعی

شکل ۹. رتبه‌بندی محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل بر اساس شاخص شبکه اجتماعی

شکل ۸. رتبه‌بندی محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل بر اساس شاخص انسجام اجتماعی

شکل ۱۰. رتبه‌بندی محله‌های منطقه چهار شهر اردبیل بر اساس کل شاخص‌های سرمایه اجتماعی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی مطالعه حاضر تحلیل فضایی شاخص‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان در منطقه چهار شهر اردبیل بود. پژوهش از نظر نوع، توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری ساکنان منطقه چهار شهر اردبیل می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۵ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بوده که شامل چهار شاخص، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و شبکه اجتماعی می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های؛ تی تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و کروسکال والیس استفاده شد.

نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه اجتماعی از نظر شهروندان در منطقه چهار نشان داد که در شاخص اعتماد اجتماعی برابر با ۳/۴۱، در شاخص مشارکت اجتماعی برابر با ۳/۲۶، در شاخص انسجام اجتماعی برابر با ۳/۲۱ و در شاخص شبکه اجتماعی برابر با ۳/۳۷ که برحسب نتایج آماری، به‌طور معنادار بیش‌تر از مقدار متوسط است و در سطح ۰/۹۵ تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های هر شاخص، نشان داد که در شاخص اعتماد اجتماعی بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه میزان اعتماد به اعضای خانواده دارد. وضعیت رتبه‌بندی مؤلفه‌های شاخص مشارکت اجتماعی از نظر شهروندان را براساس آزمون فریدمن نشان داد، بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه میزان تمایل به کمک به افراد نیازمند دارد. در شاخص انسجام بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه معمولاً در صورت وجود مشکلی در همسایه، برای رفع آن به کمک آن‌ها می‌رویم، دارد. مقایسه رتبه میانگین‌ها در شاخص شبکه اجتماعی نشان داد که بالاترین رتبه میانگین را مؤلفه رابطه دوستانه با اعضای خانواده دارد.

مقایسه رتبه میانگین‌ها در کل چهار شاخص (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و شبکه اجتماعی) نشان داد که بالاترین رتبه میانگین را شاخص اعتماد اجتماعی با ۲/۹۳ دارد، بعد از آن شاخص‌های مشارکت اجتماعی با ۲/۵۲، انسجام اجتماعی با ۲/۲۸ و شبکه اجتماعی با ۲/۲۷ در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که محله‌ها در تمام شاخص‌های سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰/۰۵ درصد با هم دارند.

این پژوهش با پژوهش، اکبریان رونیزی و همکاران (۱۳۹۶) به تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی شهری در شهر استهبان، استان فارس پرداختند همسو است. با پژوهش‌های

تقی‌پور و همکاران (۱۳۹۷) تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در شهر سمنان، امیر کافی (۱۳۹۹) بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در محله‌های محروم کرمان همسو نیست و نتایج پژوهش‌های؛ آزاد و همکاران (۱۳۹۸) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری در استان مازندران که هرچه میزان سرمایه اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش افزایش یابد، منجر به بهبود و ارتقای ابعاد و مؤلفه‌های توسعه‌ی پایدار شهری می‌گردد، رحمانی و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی نقش پایبندی به فرهنگ شهروندی در میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری شهر اصفهان، بین میزان کل پایبندی به فرهنگ شهروندی با میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری رابطه مثبت و مستقیم و معنادار وجود دارد. صفر علی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱) بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر اهواز، بین سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری در کلان‌شهر اهواز رابطه مثبت و معناداری برقرار است، را تأیید می‌کند.

توسعه شهرها بستر رشد رفتارهای انسانی و اجتماعی فراوان و بازتولید پیچیدگی‌های رفتاری شهروندی را با خود به همراه داشته، مجموعه رفتارهای اجتماعی همگرا و سازنده، بسترساز ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی شهرها می‌باشد. از مهم‌ترین رویکردهای توسعه، توجه به سرمایه‌های اجتماعی و تقویت شاخص‌های آن در توسعه‌ی کشور است و با توجه به اهمیت محوری سرمایه اجتماعی در بسط و تحکیم توسعه لازم است تا سیاست‌گذاران شناخت کاملی از کم و کیف سرمایه اجتماعی در اختیار داشته باشند.

راهکارها

راهکارها و پیشنهادها با توجه به نتایج و تحلیل‌های ارائه شده به‌منظور تقویت هرچه بیش‌تر سرمایه اجتماعی در منطقه مورد بررسی ارائه می‌گردد:

- ✓ در اولویت قرار گرفتن محله‌ها جهت برنامه‌ریزی برای ارتقاء سرمایه اجتماعی به ترتیب (هشت، ده، چهار، یک، هفت، دو، شش، نه، پنج و سه)؛
- ✓ توزیع بهینه امکانات و خدمات در قسمت‌های مختلف منطقه چهار و ارتقای کمی و کیفی آن‌ها به‌خصوص در محله‌های دور از مرکز شهر همانند محله‌های؛ یک، دو، چهار، شش و هشت؛

- ✓ ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت شهروندان در تمامی محله‌ها؛
- ✓ ایجاد و تقویت فضاهای عمومی محله‌ها برای بالا بردن تعامل همسایگان با یکدیگر برای افزایش مشارکت و انسجام اجتماعی مخصوصاً در محله‌های پنج، هفت و هشت؛
- ✓ تلاش برای امکانات حمل‌ونقل و تسهیلات بیش‌تر در این زمینه و توزیع مناسب ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی؛
- ✓ ایجاد انگیزه و شرایط لازم در بین شهروندان جهت ایجاد حس همکاری در محله‌های پنج، هفت، هشت و یک؛
- ✓ انتخاب نمایندگان محلی در هر محله در منطقه چهار برای شناسایی مسائل و مشکلات محله؛
- ✓ ایجاد فضاها و مبلمان مناسب را برای توقف و اجتماعات ساکنان محله؛
- ✓ بهبود وضعیت پارک‌ها، فضاهای سبز در تمام محله‌های منطقه چهار؛
- ✓ اطلاع‌رسانی کردن درست و شفاف به شهروندان؛
- ✓ تشویق شهروندان به کمک در کارهای مربوط به محله خود؛
- ✓ رسمیت شناختن حقوق شهروندی ساکنان در برنامه‌ریزی‌های گوناگون؛
- ✓ افزایش مشارکت ساکنان کل محله‌های منطقه چهار در مدیریت محله به وسیله تقویت شورای محله.

References

- Azad, M., Rahmani Firouzjeh, A., & Abbasi Asfjir, A. A. (2019). Examining the relationship between social capital and sustainable urban development (case study: Mazandaran province). *Quarterly Journal of Urban Sociological Studies*, 9(30), 1-35. (In Persian)
- Akbarian Rounizi, S. R., Reza Ali, M., & Chaharrahi, Z. (2017). Analysis of the state of urban social capital, a case study: Estehban city, Fars province). *Human settlement planning studies*, 12(2), 389-375. (In Persian)
- Amir Kafi, M. (2020). Investigating the status of social capital in disadvantaged neighborhoods (case study: Kerman city). *two quarterly journals of urban social geography*, 7(2), 125-150. (In Persian)
- Beumer, C. (2010). *Social Cohesion in a Sustainable Urban Neighbourhood*, Sustainable Urban Neighbourhood, SUN Action 6, Theory Working Paper. www.SUN-Euregio.eu.
- Bisharti Givi, S. (2016). Investigating the relationship between social capital and organizational citizenship behavior (case study: Ardabil gas company employees). *Iran Social Sciences Studies*, 14(54), 1-14. (In Persian)
- Edwards, R. (2004). *Present and absent in troubling ways: families and social capital debates*. *The Sociological Review*, (52): 1-21.
- Ferlander, S. (2003). *The Internet, Social Capital and Local Community*. Thesis submitted for the degree of doctor of philosophy.
- Ghasemi, V., Esmaili, R., & Rabiei, K. (2013). Stratification of social capital in the cities of Isfahan province. *Social Welfare Scientific Research Quarterly*, 6(23), 225-248. (In Persian)
- Ghasemi, V., Faeghi, S., & Amir, A. (2013). Measurement of social capital and its stratification in different classes of 14 districts of Isfahan city in 2011-2012. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 5(3), 7-30. (In Persian)
- Ghader Zadeh, O. (2021). The state of social capital in Kurdistan province; Damages, strategies and programs to strengthen social capital. *Contemporary Sociological Research Bi-Quarterly*, 10(19), 9-41. (In Persian)
- Ghisi, M., Sarlak, A., & Ghafari, H. (2020). Investigating the relationship between social capital, health capital and economic growth in the provinces of the country. *Quarterly Journal of Applied Economic Theories*, 7(3), 131-156. (In Persian)
- Ghaffari, G.r. (2006). An entry on social capital. *Domestic Policy Journal*, 1(1), 75-103. (In Persian)
- Hosseini, A., Yadullah Niya, H., Mohammadi, M., & Shekari, S. (2020). Analysis of social resilience based on social capital indicators in Tehran. *Sustainable City Quarterly*, 3(1), 19-39. (In Persian)
- Honarvar, M., Pasian Khomeri, R., & Tarawat, M. (2015). Evaluating the components of social capital in Iranian cities through the lens of ancient Persian literature. *Scientific-*

- Research Quarterly of Nazar Research Center for Architectural Art and Urban Planning*, 33(12), 41-58. (In Persian)
- Iran Statistics Center (2016). General Population and Housing Census 2016 Ardabil Province (www.amar.org.ir). (In Persian)
- Khodayari, S., Jahanbakhsh, E., & Haghitarian, M. (2017). The relationship between social capital and lawlessness; Sociological explanation. *Social Capital Management*, 4(2), 265-282. (In Persian)
- Khairandish, R. (2018). Evaluation of the amount of social capital of Yasouj city from the perspective of citizens. *Journal of Urban Planning and Research*, 9(33), 163-172. (In Persian)
- Muzayanah, I. F. U., Nazara, S., Mahi, B. R., & Hartono, D. (2022). Social capital vs. anonymity? 3Ds Urban form and social capital development in Indonesian cities. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 14(1), 108-125.
- Mahdavi, A., & Aziz Mohammadlou, H. (2021). Analysis of macro factors affecting the process of social capital accumulation in Iran. *Assembly and strategy*, 25(93), 5-42. (In Persian)
- Maboudi, R., & Dareh Nazari, Z. (2021). An analysis of the contribution of social capital in economic growth in Iran during the period 2002-2019. *Social Capital Management*, 8(4), 663-633. (In Persian)
- Nasiri Khalili, M. M., Zand Moghadam, M. R., & Daryabari, S. J. (2016). Evaluation of spatial distribution of social capital in urban areas, a case study of Shahrzari. *Journal of Urban Management*, 45, 193-208. (In Persian)
- Putnam, R. D. & Kristin A.G. (2002). *Introudaction "in" Democracies in flux*, p 3-21. OXFORD University Press.
- Riki, A., Karimian Bostani, M., & Miri, Gh. (2021). The role of social capital in the physical development of five areas of Zahedan city. *Geographical Research Quarterly*, 37(1), 39-47. (In Persian)
- Rajaei, S. A., Pourahmad, A., & Abbasi Fallah, V. (2015). Investigating the relationship between social capital and the feeling of social security, a case study: Varamin city. *Scientific-Research and International Quarterly of the Iranian Geographical Society*, 14(48), 31-50. (In Persian)
- Rahmani, H., haghitarian, M., & Hijazi, S. N. (2022). Investigating the role of adherence to citizenship culture in the amount of social capital in the urban areas of Isfahan city. *Iranian Political Sociology Monthly*, 5(11), 3566-3582. (In Persian)
- Stindel, M & Jancker, F. (2016). Study on relationship of social capital with sustainable urban development (case study: Berlin, Hamburg and cologne cities). *International Research Journal of social sciences*, vol 5, No 6.
- Safar Alizadeh, I., Akbari, M., Bostan Ahmadi, V., & Mousavi, S. Ch. (2022). Examining the indicators of social capital and its relationship with sustainable urban development (case study: Ahvaz metropolis). *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 22(66), 105-123. (In Persian)
- Safaipour, M., Alizadeh, H., & Damanbagh, S. (2015). Analysis of social capital components in Ameri neighborhood of Ahvaz city. *Geography and Environmental Planning*, 26(4), 1-20. (In Persian)
- Sharifian Sani, M. (2011). Social capital: main concepts and theoretical framework. *Social Welfare Scientific and Research Quarterly*, 1(2), 5-18. (In Persian)
- Sadeghi Shahedani, M., & Maqshoodi, H. R. (2010). Measuring the social capital of the country's provinces using the hierarchical analysis method. *Political Science*, 6(2), 139-176. (In Persian)
- Shekhari, Z. (2016). *Analysis and evaluation of the role of social capital in the sustainable development of neighborhoods in Ilam city*. Master's thesis in the field of geography and urban planning, Bakhtar Ilam Institute of Higher Education. (In Persian)
- Soulard, J., Knollenberg, W., Boley, B. B., Perdue, R. R., & McGehee, N. G. (2018). Social capital and destination strategic planning. *Tourism Management*, 69, 189-200.

- Taherian, M. (2021). The effectiveness and positive effects of social capital in the economy of history. *Modern Banking Studies Quarterly*, 3(10), 129-142. (In Persian)
- Taghipour, A. A., Mashaykhi, A. & Jafari, gh. (2018). Analysis of social capitals in improving the indicators of good urban governance, study sample: Semnan city. *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 3(2), 145-168. (In Persian)
- Ward, M., McGarrigle, C. A., Carey, D., & Kenny, R. A. (2021). Social capital and quality of life among urban and rural older adults. Quantitative findings from the Irish longitudinal study on ageing. *Applied Research in Quality of Life*, 16(3), 1399-1415.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2009). *Social capital and its implications for development theory. Research and policy making*. A collection of articles on social capital, trust, democracy, Tehran, Shiraze Publishing. (In Persian)
- Ziari, K., Pashazadeh, A., & Yazdani, M. H. (2020). Assessing the resilience of the Iranian-Islamic city of Ardabil and ranking its five regions using the Copras model. *Environmental Science and Technology*, 20(9), 191-206. (In Persian)
- آزاد، محرم؛ رحمانی فیروزجاه، علی و عباسی اسفنجیر، علی اصغر (۱۳۹۸). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری (مطالعه‌ی موردی: استان مازندران). *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۹(۳۰)، ۱-۳۵.
- امیرکافی، مهدی (۱۳۹۹). بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در محله‌های محروم (مطالعه موردی: شهر کرمان)، *دو فصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری*، ۷(۲)، ۱۵۰-۱۲۵.
- اکبریان رونیزی، سعید رضا؛ رضاعلی، منصور و چهارراهی، ذبیح‌اله (۱۳۹۶). تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی شهری مطالعه موردی: شهر استهبان، استان فارس). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲(۲)، ۳۷۵-۳۸۹.
- بشارتی گیوی، سعید (۱۳۹۶). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با رفتار شهروندی سازمانی (مورد مطالعه: کارکنان شرکت گاز استان اردبیل). *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ۱۴(۵۴)، ۱-۱۴.
- تقی‌پور، علی اکبر؛ مشایخی، ابوالفضل و جعفری، قاسم (۱۳۹۷). تحلیل سرمایه‌های اجتماعی در بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نمونه مطالعاتی: شهر سمنان. *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، ۳(۲)، ۱۶۸-۱۴۵.
- حسینی، علی؛ یداله‌نیا، هاجر؛ محمدی، منصوره و شکاری، سعید (۱۳۹۹). تحلیل تاب‌آوری اجتماعی بر اساس شاخص‌های سرمایه اجتماعی در شهر تهران. *فصلنامه شهر پایدار*، ۳(۱)، ۱۹-۳۹.
- خیراندیش، روح‌اله (۱۳۹۷). ارزیابی میزان سرمایه اجتماعی شهر یاسوج از منظر شهروندان. *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳۳)، ۱۷۲-۱۶۳.
- خدایاری، سیوش؛ جهانبخش، اسماعیل و حقیقتیان، منصور (۱۳۹۶). رابطه سرمایه اجتماعی با قانون‌گریزی؛ تبیینی جامعه‌شناختی. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۴(۲)، ۲۶۵-۲۸۲.
- رحمانی، حسین؛ حقیقتیان، منصور و حجازی، سیدناصر (۱۴۰۱). بررسی نقش پایداری به فرهنگ شهروندی در میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری شهر اصفهان. *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵(۱۱)، ۳۵۸۲-۳۵۶۶.
- رجایی، سید عباس؛ پوراحمد، احمد و عباسی فلاح، وحید (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی مطالعه موردی: شهر ورامین، جغرافیا. *فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران*، ۱۴(۴۸)، ۵۰-۳۱.
- ریکی، علی؛ کریمیان بستانی، مریم و میری، غلامرضا (۱۴۰۰). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه کالبدی مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۷(۱)، ۳۹-۴۷.
- زیاری، کرامت‌اله؛ پاشازاده، اصغر و یزدانی، محمد حسن (۱۳۹۹). ارزیابی تاب‌آوری شهر ایرانی - اسلامی اردبیل و رتبه‌بندی مناطق پنج‌گانه آن با استفاده از مدل کوپراس. *علوم و تکنولوژی محیط زیست*، ۲۰(۹)، ۲۰۶-۱۹۱.
- شکاری، زینب (۱۳۹۵). *تحلیل و ارزیابی نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه پایدار محله‌ای شهر ایلام*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام.
- شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری. *فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۱(۲)، ۵-۱۸.

- صادقی شاهدانی، مهدی و مقصودی، حمیدرضا (۱۳۸۹). سنجش سرمایه اجتماعی استان‌های کشور با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی. *دانش سیاسی*، ۶(۲)، ۱۷۶-۱۳۹.
- صفایی پور، مسعود، عزیززاده، هادی و دامن‌باغ، صفیه (۱۳۹۴). تحلیل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در محله عامری شهر اهواز. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۶(۴)، ۱-۲۰.
- صفرعلیزاده، اسماعیل؛ اکبری، مجید، احمدی، وحید بوستان و موسوی، سیدچمران (۱۴۰۱). بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کلان‌شهر اهواز). *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۲(۶۶)، ۱۰۵-۱۲۳.
- طاهریان، مصطفی (۱۴۰۰). اثربخشی و تاثیرات مثبت سرمایه اجتماعی در اقتصاد تاریخ. *فصلنامه مطالعات نوین بانکی*، ۳(۱۰)، ۱۲۹-۱۴۲.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۵). مدخلی بر سرمایه اجتماعی. *مجله سیاست داخلی*، ۱(۱)، ۱۰۳-۷۵.
- قیاسی، مجتبی؛ سرلک، احمد و غفاری، هادی (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، سرمایه سلامت و رشد اقتصادی در استان‌های کشور. *فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد*، ۷(۳)، ۱۵۶-۱۳۱.
- قادرزاده، امید (۱۴۰۰). وضعیت سرمایه اجتماعی در استان کردستان؛ آسیب‌ها، راهبردها و برنامه‌های تقویت سرمایه اجتماعی. *دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۱۰(۱۹)، ۹-۴۱.
- قاسمی، وحید، فائق، سحر و امیر، آرمین (۱۳۹۲). سنجش سرمایه اجتماعی و سطح‌بندی آن در طبقات مختلف مناطق ۱۴ گانه شهر اصفهان در سال ۱۳۹۰-۹۱. *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۵(۳)، ۳۰-۷.
- قاسمی، وحید، اسماعیلی، رضا و ربیعی، کامران (۱۳۹۲). سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان. *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۶(۲۳)، ۲۴۸-۲۲۵.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ استان اردبیل (www.amar.org.ir).
- معبودی، رضا و دره‌نظری، زینب (۱۴۰۰). تحلیلی از سهم سرمایه اجتماعی در رشد اقتصادی در ایران طی دوره ۱۳۹۸ - ۱۳۸۱. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۸(۴)، ۶۶۳ - ۶۳۳.
- مهدوی، ابوالقاسم و عزیز محمدلو، حمید (۱۴۰۰). تحلیل عوامل کلان مؤثر بر فرایند انباشت سرمایه اجتماعی در ایران. *مجلس و راهبرد*، ۲۵(۹۳)، ۵-۴۲.
- نصیری خلیلی، محمد مهدی؛ زند مقدم، محمدرضا و دریاباری، سیدجمال‌الدین (۱۳۹۵). ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در نواحی شهری مطالعه موردی شهرسازی. *نشریه مدیریت شهری*، ۴۵، ۲۰۸-۱۹۳.
- ولکاک، مایکل و نارایان، دیپا (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی و تبعات آن برای نظریه توسعه. *پژوهش و سیاست‌گذاری*. مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی، تهران، نشر شیرازه.
- هنرور، محسن؛ پاسیان خمری، رضا و طراوت، محدثه (۱۳۹۴). ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در شهر ایرانی از دریچه متون کهن ادبیات فارسی. *فصلنامه علمی - پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر*، ۳۳(۱۲)، ۵۸-۴۱.